

Траєкторія розвитку українсько-польських відносин у посткомуністичний період.

Галина Зеленько, доктор політичних наук, професор,
завідувачка відділу політичних інститутів і процесів
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України,
член-кореспондент НАН України.

Анотація. У статті проаналізовано стан сучасних українсько-польських стосунків на тлі конфліктів, які виникають між Польщею та Україною щодо різного трактування спільної історії – героїзації ОУН-УПА, Волинської різни тощо. Авторка зробила ретроспективний аналіз розвитку польсько-українських стосунків після розпаду соціалістичного табору та охарактеризувала рівень інституційного забезпечення двосторонньої співпраці. Охарактеризовано підстави українського та польського націоналізму і причини радикалізації політичної сцени у двох країнах. Авторка застерігає від поглиблення конфлікту щодо різного трактування історії, який у політичній конфліктології трактується як конфлікт ідентичностей і практично не піддається врегулюванню. Тому це може мати вкрай руйнівні наслідки для усього регіону ЦСЄ. Наведено дані щодо стану українсько-польської економічної співпраці на цей час і способи нівелювання двостороннього конфлікту.

Ключові слова: **українсько-польська співпраця, інституційне забезпечення, конфлікт ідентичностей, конфлікти пам'яті, двостороння економічна співпраця.**

Abstract. In this article author analyzes the state of modern Ukrainian-Polish relations against the background of conflicts that arise between Poland and Ukraine over different interpretations of the common history – the heroization of the OUN-UPA, Volyn different, and so on. The author made a retrospective analysis of the development of Polish-Ukrainian relations after the collapse of the socialist camp and described the level of institutional support for bilateral cooperation. The grounds of Ukrainian and Polish nationalism and the reasons for the radicalization of the political scene in the two countries are described. The author warns against deepening the conflict over different interpretations of history, which in political conflictology is interpreted as a conflict of identities and is virtually unresolved. Therefore, it can have extremely devastating consequences for the entire CEE region. Data on the state of Ukrainian-Polish economic cooperation at the moment and ways to level the bilateral conflict are given.

Key words: **Ukrainian-Polish cooperation, institutional support, conflict of identities, conflicts of memory, bilateral economic cooperation.**

Події останніх років, пов'язані зі взаємними звинуваченнями України та Польщі у нехтуванні історичними фактами і закиди з приводу сплеску крайнього націоналізму стали приводом для написання цієї статті. З одного боку, тісне і дійсно наповнене стратегічне партнерство, з іншого боку – взаємні звинувачення і образи, здатні зруйнувати це партнерство спонукали авторку заглибитися у суть українсько-польських двосторонніх відносин і спробувати розібратися у змісті цих відносин – часом теплих, часом – вкрай ворожих. Причому ці звинувачення вже програмуються черговими історичними датами, які стають приводом для нових сплесків націоналізму, радикалізму в обох країнах, взаємних звинувачень і претензій.

Інституціоналізація українсько-польських стосунків. Польський напрям зовнішньої політики став пріоритетним для України після зміни геополітичної конфігурації в Європі в кінці 1980-х – початку 1990-х років спричиненої розпадом СРСР та Варшавського Договору і

докорінної перебудови системи міжнародних відносин в Європі*. Однак уся історія стосунків України та Польщі доволі тривала, що, звісно, пояснюється сусідством двох країн, водночас непроста – від періодів відкритої ворожнечі до добросусідства і стратегічного партнерства. Як відомо, українсько-польському зближенню передував тривалий майже п'ятсотрічний період непорозумінь і протиріч, коли стосунки двох держав, за висловлюванням відомого українського історика Ярослава Дашкевича, характеризувалися взаєминами «підкорювача й підкореного, гнобителя і пригнобленого, експлуататора і експлуатованого»¹. У роки, що передували розпаду СРСР, польська східна політика велася по дворівневному принципу. З одного боку Польща вела переговори з керівництвом СРСР щодо виводу радянської групи військ, дислокованих на її території, та врегулювання економічних питань, пов'язаних з поставками енергоресурсів для потреб польської промисловості. З іншого – поряд з офіційними міждержавними відносинами Польща встановлювала неформальні зв'язки з союзними республіками шляхом реалізації економічних проектів.

З приходом до влади «Солідарності» у 1989 році та перемогою її лідера Леха Валенси на президентських виборах 1990 року в основу зовнішньої політики Польщі було покладено принципи, напрацьовані «Солідарністю» протягом 1980-х років, а саме: прагнення до інтеграції з західними структурами безпеки і економічна співпраця; віддалення від Росії при збереженні і подальшому розвитку всебічних відносин з союзними республіками. Проте розпад Варшавського блоку та Ради Економічної Взаємодопомоги призвели до того, що більшість країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), в тому числі Україна і Польща, зіткнулися з проблемою вироблення нової геополітичної стратегії та власних концепцій національної безпеки. Польща, насамперед, намагалася унеможливити розвиток міждержавних конфліктів в східноєвропейському регіоні і, відповідно, ускладнення внутрішнього становища. Тому й виявилася першою країною, яка визнала державну незалежність України (2 грудня 1991 року). Однак геополітична доцільність зближення двох країн не означала зближення суспільств. Цікаво, що на момент розвалу соціалістичного блоку (1991 рік) у суспільній думці українців і поляків сформувався негативний стереотип стосовно один одного. Згідно з даними соціологічного опитування проведеного у Польщі у 1991 році, 40% поляків вважали Україну державою, небезпечною для Польщі. Причому у наступні роки негатив тільки наростав і вже у 1995 році українці викликали відразу у 48% поляків. Показово було, що у цьому відношенні вони випередили росіян, євреїв і німців. І лише

* Територія сучасної Польщі складає 312685 км кв. (9-та за розміром території у Європі). Населення складає 38667 тис. чол., з них 95 відсотків – поляки. Польща – унітарна держава. З 1999 року у Польщі запроваджено триступеневий територіальний поділ. Згідно з ним країна поділяється на 16 воєводств, 308 сільських і 65 міських повітів, 2489 гмін. Українсько-польський кордон становить 529 км.

¹ Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень / Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: Матеріали міжнародної наукової конференції, Кам'янець-Подільський, 29-31 травня 1992 р. К., 1993. С.23.

13% поляків ставилися до українців з симпатією². Аналогічні настрої спостерігалися і в українському суспільстві. Тому, зважаючи на подібне несприйняття націями одна одної, на можливі територіальні претензії, можна було очікувати на тривалий і складний процес зближення двох країн. Однак вже після кількох років неприязні в українсько-польських стосунках відбувся справжній прорив, що пояснюється рядом факторів.

Так, пошуки Україною можливих шляхів виходу на європейську політичну сцену і європейські ринки спричинили формування якісно нових підходів до формування зовнішньої політики. Саме у цьому контексті відбулося спочатку погасання двосторонніх стосунків, а згодом піднесення їх до рівня стратегічного партнерства. Крім того, на початку 1990-х років міжнародне становище посткомуністичних країн ЦСЄ і усього посткомуністичного простору залишалось надто суперечливим. Фактично ця велика територія перетворилася у зону невизначеності, яка перебувала поза міжнародними інституціями, що несло небезпеку хаосу і непередбачуваності оточуючим їх країнам усталеної демократії. Власне саме тоді «колективним Заходом» було прийняте рішення про своєрідне «перетягування» країн ЦСЄ до європейських та євроатлантичних структур. Іншими словами вони були зацікавлені у якомога швидшій інституціоналізації їх міжнародного становища.

Однак щодо України у того ж таки «колективного Заходу» думки були вкрай суперечливими. З одного боку було очевидно, що у Європі з'явився новий суб'єкт міжнародної політики, з яким неможливо не рахуватися. З іншого – на фоні тривалого конфлікту з Росією навколо Криму і чорноморських військових баз, прагнення позбавити Україну статусу ядерної держави, а також глибокий рівень інтегрованості України в економіку колишнього Союзу, а у 1990-х роках все ще її сильна економічна залежність від Росії, робили для більшості держав політичну незалежність України сумнівною. Стримане ставлення щодо України продемонструвала й Польща, проігнорувавши широкомасштабну програму українсько-польського співробітництва запропоновану першим президентом України Леонідом Кравчуком 1993 року. І тільки після підписання у січні 1994 року у Москві тристоронньої угоди між президентами Росії, США, України щодо ліквідації ядерної зброї на території України, створило передумови для формування «якісно нової української політики» – орієнтації на поглиблення стосунків із «колективним Заходом». Україна перестала бути ядерною державою, а значить, як здавалося тоді, стала автоматично менш цікавою для Росії, яка й сама в той час переживала складні часи і так само намагалася переорієнтувати власну політику у бік налагодження відносин з «колективним Заходом». Це позначилося й на позиції Польщі щодо України. Дії Варшави були, з одного боку, відповіддю на прагнення Києва до Європи, з іншого, – проявом нового бачення

² Див.: Твердохлиб В. // Зеркало недели. 1996. 19 октября.

польсько-українських відносин; їх передбачалося конструювати не лише на двосторонній основі, а по можливості вбудовувати у європейський контекст.

Настрої тодішнього польського політичного класу охарактеризував тодішній голова парламентської комісії з міжнародних справ Борислав Геремек під час візиту до Києва у лютому 1994 року: «Наш інтерес полягає у посиленні незалежності України і Білорусі, інакше Польща стане останньою фортецею, «полем битви» між Сходом та Заходом, що було б для нас не вигідно»³. Тобто саме міркування безпеки Польщі, яка (так склалося історично) будь-яким способом намагалася дистанціюватися від Росії. Україні ж фактично відводилася роль буфера. Не вдаватимемося до оцінки такої позиції і політики, однак її наслідком стала ініціатива підключення України до франко-німецько-польської парламентської співпраці у межах Веймарської групи. А під час візиту тодішнього Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка до Варшави у березні 1994 року було прийнято Декларацію міністрів закордонних справ України та Польщі про засади формування українсько-польського партнерства. Декларація проголосила стратегічне значення тісного українсько-польського співробітництва для всієї загальноєвропейської системи безпеки, підтвердила важливість економічного фактору у взаємних стосунках, відзначила роль цивілізаційного фактору в українсько-польських відносинах - приналежності обох країн до Європи і плідності міжрегіонального співробітництва⁴. Крім того саме тоді було задекларовано необхідність військового співробітництва у межах підписаної і Україною, і Польщею програми «Партнерство заради миру», що мало б регулювати стосунки обох країн з НАТО.

А завдяки тому, що Польща вже на той час була обрана своєрідною «вітриною» успішних серед посткомуністичних країн реформ, з 1994 року Польща фактично стала виконувати таку собі «цивілізаційну місію» щодо України. Зокрема Польща захищала інтереси України при входженні до Ради Європи у вересні 1995 року, Центрально-Європейської Ініціативи (ЦЄІ) у 1996 році та ін.

Згодом – у ході офіційного візиту до Варшави тодішнього Президента України Леоніда Кучми у червні 1996 року було підписано Спільну Декларацію Президента України і Президента Республіки Польща Александра Квасневського. Аналізуючи зміст Стратегії було очевидним, що: по-перше, політичні відносини перебували у пріоритетному становищі, з можливими аспектами співробітництва з такими організаціями як ОБСЄ, Рада Європи та ЦЄІ, НАТО, ООН тощо; по-друге, сторони взяли на себе зобов'язання розвивати українсько-польські економічні стосунки, особливо у військово-технічній галузі, а також співробітництво з країнами ЄС (Польща

³ Polityka wschodnia Polski. Warszawa, 1995. S.15.

⁴ Декларація міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про засади формування українсько-польського партнерства // Голос України. 1994. 23 березня.

погодилася сприяти приєднанню України до Центральноєвропейської зони вільної торгівлі (СЕФТА), транскордонне співробітництво, в тому числі економічна співпраця в межах євро регіонів «Карпати» і «Буг»; по-третє, новацією стало утворення неурядових громадських організацій, передусім, Українсько-Польського / Польсько-Українського Форуму, що мав на меті сприяти зближенню між собою більш широких прошарків українського і польського суспільств, про неприязнь яких один щодо одного йшлося вище. У той же час зазначалося, що жодна держава не має права вето на суверенні рішення іншої держави у справі приєднання до обраного нею оборонного союзу⁵.

Заради зближення українського та польського суспільств під час візиту Президента України Леоніда Кучми до Польщі у червні 1996 року було проголошено також і про створення неурядової громадської організації Українсько-Польського / Польсько-Українського Форуму. Більша частина учасників – це ті, хто виступив ініціатором створення Меморандуму і Руху-100. Крім того, в роботі Форуму брали участь представники польської меншини в Україні, та української громади в Польщі. Чітко була окреслена мета цієї організації – «наблизити не тільки уряди, не тільки влади, але й ... наші суспільства».

Зрештою (що можна вважати апогеєм в інституціоналізації двосторонніх стосунків) 21 травня 1997 року було підписано Спільну заяву Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання». Цим документом обидві країни переоцінили історію попередніх взаємин, що сприяло зняттю напруги в українсько-польському партнерстві на рівні суспільств. Цілком слушно у Заяві було зазначено, що «джерела українсько-польських конфліктів іноді знаходилися за межами України і Польщі і часом були зумовлені обставинами, незалежними від українців і поляків». Фактично тим самим було визнано факт наявності і потенційної небезпеки конфлікту на рівні суспільств і окреслено стратегію його подолання: визнано важливість діалогу тих, хто впливає на формування громадської думки, особливо, польських громадян українського походження та українських – польського. Саме вони повинні виступати активними провідниками ідеї якнайтіснішого співробітництва між Україною і Польщею. Цим документом обидві країни фактично визнали свою провину одна перед одною, що було сформульовано у формулі «вибачаємо та просимо вибачення». Крім того, президенти обох країн заявили, що беруть під свій патронат ідеї українсько-польського порозуміння і єднання. Завершується цей документ закликом «На порозі XXI століття пам'ятаймо про минуле, але думаймо про майбутнє!»⁶.

Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» великою мірою була спричинена позицією значної частини польського суспільства, що вимагала

⁵ Спільна Декларація Президента України і Президента Республіки Польща // Політика і час. 1996. №7. С. 79 – 81.

⁶ Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» // Урядовий кур'єр. 1997. 24 травня.

від українських офіційних представників в обмін на засудження Сенатом акції «Вісла» у 1990 році, визнання і вибачення за насильства проти поляків на Волині армії УПА у 1942 – 1943 роках. Підписання цього документу – це спроба вийти за межі вузького кола структур, заангажованих у справі українсько-польського зближення, намагання збільшити кількість прихильників цієї ідеї. Крім того, не можна виключати і більш конкретної мети українського керівництва – поліпшення іміджу України у Польщі. Всі ці події практично довели існування особливих відносин між Україною і Польщею, які вийшли за межі дипломатичних, офіційних контактів.

Більше того, українсько-польські відносини усіх наступних років (десятиліть) дають підстави стверджувати, що, порівняно з іншими країнами, які визначені стратегічними партнерами України, лише відносини з Польщею повною мірою підпадають під поняття «стратегічне партнерство».

Отже, на даний час між Україною та Польщею існують такі двосторонній інституційні механізми, які забезпечують їх співпрацю: **Консультаційний комітет президентів України та Республіки Польща** – дорадчий орган глав держав створено 12 січня 1993 р. Серед основних завдань Комітету - сприяння реалізації домовленостей, досягнутих президентами обох країн для поглиблення дружніх відносин між Україною і Республікою Польща; узгодження модальностей взаємодії країн з двостороннього та міжнародного порядку денного; **Міжпарламентська асамблея Верховної Ради України, Сейму і Сенату Республіки Польща, Сеймасу Литовської Республіки** (створена 2005 року). У рамках Асамблеї діють комітети з питань: європейської та євроатлантичної інтеграції України; економічного, регіонального та місцевого співробітництва; гуманітарного та культурного співробітництва; **Парламентська Асамблея України і Республіки Польща** (створена 2003 року). У рамках Асамблеї діють робочі групи з питань: європейської інтеграції; транскордонного співробітництва; реформування органів місцевого самоврядування; **Міжурядова комісія з питань економічного співробітництва, яка діяла до набуття Польщею членства в ЄС 2004 року**. Нова Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво, яка набула чинності 4 травня 2006 року, створила умови для початку діяльності Міжурядової Комісії з питань економічного співробітництва. До складу Комісії входять робочі групи з питань: торгівлі і інвестицій; співробітництва у паливно-енергетичному секторі; співпраці у сфері туризму; транспорту; фінансових ринків; з ветеринарних питань; геопросторової інформації; використання космічного простору; співробітництва у галузі сільського господарства. У рамках МКЕС діє Українсько-польська Підкомісія з питань співробітництва оборонних галузей промисловості; **Міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва** (створена 1995 року). До основних завдань належить:

розвиток міжрегіонального і транскордонного співробітництва між країнами, розбудова інфраструктури українсько-польської ділянки державного кордону, облаштування (просторове планування) прикордонних регіонів. У рамках МКРМС діють Комісії з питань: просторового планування – просторове облаштування прикордонних регіонів; пунктів пропуску та прикордонної інфраструктури; транскордонного співробітництва; запобігання та протидії правопорушенням під час перетинання українсько-польського державного кордону; рятування та захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій; **Міжурядова українсько-польська Комісія у справах охорони і повернення втрачених та незаконно переміщених культурних цінностей під час II Світової війни** (створена у червні 1996 року). Відповідно до положень згаданої Угоди було створено Міжурядову українсько-польську Комісію у справах охорони і повернення втрачених та незаконно переміщених культурних цінностей під час II Світової війни. Завдання Комісії – пошук, ідентифікація культурних цінностей, підготовка висновків щодо повернення культурних цінностей. Відповідальність за виконання Угоди в Україні покладено на Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей при КМУ, в РП - на уповноваженого уряду з питань польської культурної спадщини за кордоном. У складі комісії було створено експертні групи з питань: історичних архівів; бібліотечних фондів; культурних пам'яток; фондів Національного закладу ім. Оссолінських (Оссолінеум); **Рада МЗС України та МЗС Республіки Польща** (створена 2008 року). Робота зазначеного двостороннього механізму спрямована на підведення підсумків українсько-польського співробітництва протягом поточного року та визначення пріоритетів взаємодії на наступний рік, узгодження модальностей взаємодії сторін з питань двостороннього та міжнародного порядку денного; **Люблінський трикутник** (створено у липні 2020 року) – нова платформа політичної, економічної, соціальної взаємодії України, Республіки Польща та Литовської Республіки. Серед основних завдань згаданого формату співпраці – поглиблення взаємодії країн у контексті безпекової ситуації в регіоні внаслідок агресії РФ проти України. Передбачається, що модальності взаємодії країн координуватимуться також з НАТО, ЄС, ООН, РЄ, ОБСЄ. Важливим аспектом буде захист міжнародного права та дотримання його норм усіма суб'єктами, відновлення територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах; підтримка курсу України в ЄС і НАТО; поживавлення торговельно-економічної, інвестиційної, військово-технічної, освітньої та культурно-гуманітарної складових українсько-польсько-литовської співпраці; розвиток співпраці у рамках реалізації регіональних проектів та ініціатив; **Українсько-польська Рада обміну молоді** (створена 2015 року); **Українсько-польський Форум істориків** (створено 2015 року) з метою продовження українсько-польського діалогу з питань історичного минулого; **Спільна консультативна комісія Міністерства освіти і науки України та Міністерства національної**

освіти РП з питань освіти представників української національної меншини в Польщі та польської національної меншини в Україні; Питання українсько-польської співпраці у сфері охорони місць пам'яті регулюється Угодою між Урядом України та Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті і поховання жертв війни та політичних репресій, укладеної 1994 року⁷.

Польсько-український націоналістичних «пінг-понг». Однак історичні трагедії у двосторонніх відносинах парадоксальним чином нагадують про себе й зараз. Українсько-польський конфлікт ґрунтується на звинуваченнях одна одної у націоналізмі і в своїй основі мають різне бачення історичних подій 1939 – 1944 років, коли нашарування історичних подій на нинішніх західноукраїнських землях, де спільно проживали українці та поляки. Невблаганний каток історії, який пройшовся по цих територіях породив природну реакцію і жагу до спротиву, що вилилося у формуванні націоналістичних організацій ОУН-УПА – як органічної реакції суспільства на посягання на існування народу. Намагання зараз з'ясувати історичні стосунки призводить до політизації історії, що може мати вкрай небезпечні стратегічні наслідки для обох країн і регіону в цілому.

Причому сплеск націоналізму в Україні та Польщі – така ж цілком природна реакція суспільства на посягання на суверенітет. У Польщі він обумовлений страхом перед політикою ЄС і є реакцією громадянського суспільства на дії наднаціональних органів ЄС. І саме мігрантська криза в ЄС, з одного боку, і російсько-український збройний конфлікт стали каталізаторами, які здетонували перемогу правоцентристської партії «Право і Справедливість» на парламентських виборах у 2015 році. А власне політика партії «Право і Справедливість» забезпечила її перемогу на парламентських виборах 2019 року і прийняття протягом років свого правління ряду законів вираженого націоналістичного характеру. Причому вони стосуються не тільки України, а й усього ЄС. В Україні сплеск націоналізму – це закономірна і, як не дивно, здорова реакція суспільства на російську військову агресію. Якщо б такої реакції не було, були б питання – а у нас взагалі громадянське суспільство є?

Проте, незважаючи на причини сплеску націоналізму у двох країнах, його зміст і ставлення до нього в суспільстві істотно відрізняються. Так, у Польщі він явно спрямований назовні і на всіх хто, як здається полякам, становить потенційну загрозу для суверенітету Польщі. Більше того, «Право і Справедливість» є не просто партією, а парламентською партією, яка здобула більшість у парламенті і сформувала уряд. Це доволі безпрецедентний випадок для молодих демократій зі

⁷ Посольство України в Республіці Польща. URL. <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3394-naukovo-tehniczne-spivrobotnictvo>

слабко структурованими суспільствами, через що жодна з партій не набирає більшості. Тобто це свідчить, що націоналізм у Польщі є явищем, на яке є великий попит.

Натомість в Україні націоналізм спрямований на ревіталізацію тих політичних сил, символів, які відзначилися у минулому як борці за українську державність, завдяки чому формується національна ідентичність. Звідси й героїзація ОУН та УПА. Форми і методи їх боротьби або контрверсійність їх дій зазвичай у таких випадках не беруться до уваги. Наприклад, за тією ж логікою в Росії відбувається героїзація Сталіна.

За своєю суттю український націоналізм є антиросійським і спрямований всередину – на відродження національної самоідентифікації українців і форсоване формування політичної нації. Він є радше громадянським – виявом патріотизму, хоча часом доволі агресивного. При цьому, що найбільш парадоксально, дійсно ідеологічні націоналістичні сили в Україні, на відміну від Польщі, мають примарні парламентські перспективи. Партії націоналістичного спрямування на парламентських виборах 2014 р. набрали менше 2% голосів і не пройшли до парламенту. За результатами останніх парламентських виборів (2019 року) націоналістичні праві партії «Свобода», «Правий Сектор», «Національний корпус», «Демократична сокира та ін. навіть об'єднавшись не змогли б здолати обмежувальний бар'єр. Партія «Європейська Солідарність», очолювана п'ятим Президентом України Петром Порошенком, який і був ініціатором посилення націоналістичної складової у зовнішній політиці, на дострокових парламентських виборах 2019 року набрала лише 8,1% голосів виборців⁸ і тому опинилася в опозиції. Натомість як частина виборців партії «Слуга народу» і персонально Президента Володимира Зеленського, які були противниками героїзації ОУН-УПА та Степана Бандери і усього, що з цим пов'язано, здебільшого відчували розчарування, оскільки нова влада не поспішає змінювати щось кардинально у цій сфері. Навпаки, правлячі політичні сили, представлені партією «Слуга народу» чи то через власну некомпетентність, чи то навмисне, намагаючись уникнути радикалізації політичної сцени і посилення турбулентності суспільства, не поспішає виконувати власні передвиборчі обіцянки ні у сфері зовнішньої, ні внутрішньої політики. Це, як не парадоксально звучить, тим самим знизило рівень польсько-історичного протистояння щодо питань «історичної пам'яті».

Тому звинувачення України у крайньому націоналізмі явно перебільшенні. Тут здебільшого йдеться про суміш і політичного націоналізму, і радикалізму, і елементарного хуліганства та розбою і є наслідком слабкості держави. Вже не є секретом, що доволі часто радикальні угруповання під лозунгами захисту національних інтересів займаються рейдерством і виконують суто кримінальні замовлення. І це питання до держави – чому можновладці реагують

⁸ Центральна виборча комісія України. Результати виборів народних депутатів 2019 року. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>

виключно на радикальну поведінку суспільства, і до правоохоронних органів – чому така поведінка в країні лишається безкарною?

Тобто ті картинки, які зазвичай бачиш на CNN чи BBC і що так лякає поляків – це не те, що становить найбільшу проблему в українській політиці. Однак польсько-українське непорозуміння створює неабиякі загрози регіону. Для України тим самим відкривається другий фронт, що навряд чи може Україна собі дозволити; Польща тим самим фактично ставить хрест на власних амбіціях бути лідером в ЦСЄ; для обох країн вкрай ускладнюється ймовірність реалізації інфраструктурних проектів, не кажучи вже про амбітний проект Міжмор'я. Тому відвернутися одна від одної означає послабити свої позиції і дозволити це собі не може ні Україна, ні Польща.

При цьому слід розуміти, що проблема не зійде нанівець зі зміною політичних сил у двох країнах. А значить зіткнення польського та українського різновидів націоналізму продовжиться і з цим доведеться жити.

Тому далі логічно поставити питання «як з цим жити?» У політичній конфліктології конфлікти, які стосуються історії, мови, націй, етносів чи релігій трактуються як конфлікти ідентичностей, які вкрай складно врегулювати. Тому слід усвідомити, що не будь-який конфлікт конче необхідно врегулювати. Часто дієвішою є тактика «уникнення конфлікту», а у випадку України і Польщі його своєрідного «відкладання» задля того, щоб свою справу зробили фахівці – історики і дипломати. З огляду на те, що наразі немає об'єктивних підстав для повернення до докризових стосунків, українцям не варто симетрично реагувати на усі польські звинувачення. У цій ситуації все що можна зробити – це знизити інтенсивність протистояння, намагаючись втриматися у досягнутій формулі «вибачаємо і просимо вибачення». Звісно в рамках допустимого максимально включитися у вирішення недосліджених історичних проблем і активізувати роботу польсько-української історичної комісії. Однак не форсувати врегулювання історичних конфліктів. Натомість двосторонню повістку денну заповнити економічними та гуманітарними питаннями, які мають важливе значення для подальшого розвитку регіону.

Що ми маємо по факту у двосторонніх відносинах? Наразі Україна і Польща мають 141 діючу двосторонню угоду, що створює надзвичайно розгалужену договірно-правову інфраструктуру для співпраці. Якщо звернутися до офіційних даних Посольства України у Республіці Польща, то факти свідчать, що Польща залишається четвертим найбільшим торговельним партнером України у світі після Китаю, Німеччини та РФ з обсягом двосторонньої торгівлі товарами 1,771 млрд. дол. США (зростання на 0,5% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року), поступившись РФ лише на 85,7 млн. дол. США, та другим найбільшим у світі після Китаю ринком для українського експорту товарів з обсягом 0,826 млрд. дол. США (зростання на 1%; 6,7% від загального обсягу українського експорту). Обсяг торгівлі послугами за результатами

першого кварталу 2020 року склав 147,6 млн. дол. США. При цьому обсяг українського експорту послуг до Польщі зріс на 12,1% і склав 98,8 млн. дол. (3,5% від загального обсягу експортованих послуг та 6-те місце серед найбільших ринків для українського експорту послуг у світі), а імпорт зріс на 7,2% і склав 48,8 млн. дол. США (3,5% від заг. обсягу) при позитивному для України сальдо на рівні 50 млн. дол. США. Відповідно, загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами з Польщею за результатами першого кварталу 2020 року перевищив 1,9 млрд. дол. США. Тенденція до подальшого зростання обсягу двосторонньої торгівлі з Польщею зберігається. Найбільша питома вага в українському експорті до Польщі належить: продукції АПК та харчової промисловості (понад 21%), мінеральним продуктам і продукції неорганічної хімії (близько 18%), продукції металургійного комплексу (17%), деревині, виробам з неї та меблям (15,5%), а також продукції машинобудування (15%). Найбільша питома вага в польському імпорті до України належить: продукції машинобудування (30%), продукції АПК та харчової промисловості (14%) мінеральним продуктам і добривам (понад 10%), пластмасам і полімерним матеріалам (8,3%) та продукції металургійного комплексу (близько 8%)⁹.

У 2019 році обсяг прямих польських інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні склав 693,7 млн. дол. США (зростання на 62 млн. дол. США у порівнянні з 2018 роком). Частка польських інвестицій в економіці України від загального обсягу прямих іноземних інвестицій станом на 01.01.2020 р. складає 1,9% (7 місце в ЄС та 10 місце у світі), незначно поступаючись Франції та РФ. Найбільший обсяг польських інвестицій надійшов в українську промисловість – майже 50%, у першу чергу в сферу переробки; фінансову та страхову діяльність (26%), оптову та роздрібну торгівлю і ремонт автотранспорту (10,7%), а також сферу сільського господарства – 6,4%¹⁰.

Обсяги грошових переказів в Україну з боку українських громадян, які на постійній чи тимчасовій основі працюють на польському ринку (понад 85% від усіх грошових переказів з Польщі), за даними НБУ за результатами 2019 року наблизилися до 3,8 млрд. дол. США або майже 32% від усіх надходжень трудових мігрантів в Україну у 2019 році (для порівняння за результатами 2018 року було переведено 3,6 млрд. дол. США або 31% від усіх надходжень трудових мігрантів в Україну у 2018 році – 11,6 млрд. дол. США). У Польщі з-поміж 19 тис. іноземців, які займаються власним бізнесом, найбільшою групою – майже 5 тис. осіб – є громадяни України (25% від загальної кількості).¹¹

⁹ Посольство України у Республіці Польща. Економічна співпраця. URL. <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/228-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju>

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що за наповненням двосторонніх відносин Польща і Україна є дійсно країнами-стратегічними партнерами. Польща – важливий союзник нашої держави у міжнародних організаціях та регіональних об'єднаннях. Як держава-член ЄС і НАТО, Польща послідовно підтримує євроінтеграційні та євроатлантичні устремління України, постійно акцентує увагу на необхідності збереження політики «відкритих дверей» для нових країн-членів. На усіх міжнародних майданчиках Польща засуджує російську агресію проти України, займає рішучу позицію на підтримку територіальної цілісності і суверенітету України у міжнародно визнаних кордонах.

Водночас питання захисту національних інтересів обох країн наразі є актуальними і матимуть тенденцію до посилення з огляду на економічну ситуацію у постковідний період. Звісно, що це означатиме посилення політики меркантилізму і вираженої націоналістичної складової двох держав. Водночас економічні проблеми у цій ситуації і взаємний економічний інтерес є факторами, які знизять градус протистояння Польщі та України щодо різного трактування спільної історії. І це вже завдання історикам та представникам експертного середовища роз'яснювати негативні наслідки її політизації. Ми не можемо змінити історію, але в наших силах змінити своє ставлення до історичних проблем і не сповзти у конфлікт ідентичностей, перекресливши тим самим напрацювання, які є і власне майбутнє.